

Åländska demoleringsdetachmentets post fredsåret 1919

– samt inledande historik

av Harry Hohndorf

Posthistorikern P G Heurgren, som i sin bok "Svensk militärpost i krig och fred" i vanliga fall är mycket utförlig och bl.a. uppehåller sig länge vid Ålandsdetachmentet 1918, berör Åländska demoleringsdetachmentet 1919 helt kort. Han skriver: "I maj 1918 återvände den svenska militären vid och på Åland till Sverige och därmed upphörde posttrafiken med Svensksund, men postanstalten Stockholm 30 indrogs officiellt först 21 september 1919, av politiska skäl som det här ej är anledning beröra." Det är allt.

I själva verket fungerade postanstalten Stockholm 30 under tiden 4 april - 21 september 1919 för att vara utväxlingspostanstalt för Åländska demoleringsdetachmentet (ÅDD). Om detta detachment och dess verksamhet är även i övrigt ganska litet skrivet. Dess uppgifter var rätt odramatiska och politiskt okontroversiella fastän historiskt intressanta och ett led i traditionell svensk ålandspolitik. Trupperna var berättigade att använda militära frankotecken.

I en tidigare artikel (Postryttaren 1994) har jag skrivit om Ålandsdetachmentets post och postanstalten Stockholm 30 år 1918 och om de villkor som gällde för denna postanstalt och användningen av militära frankotecken vid detachmentet. Likartade postala förhållanden kom att gälla vid ÅDD. De största skillnaderna är att posten vid ÅDD inte censurerades, att poststämpeln Stockholm 30 inte användes, att användningen av 1916 års militär-

Harry Hohndorf, född 1922, började samla militärpost 1962. Han har under senare år skrivit åtskilliga artiklar i militärpostala ämnen. Han har då inte sällan framhållit militärpostförsändelsens dubbla egenskap av posthistoriskt och militärhistoriskt dokument, vilket även denna artikel vill visa.

brevkort, som var vanligt vid Ålandsdetachmentet 1918, endast förekommer sällsynt och att vanliga svenska frimärken inte längre förekommer på försändelser från trupperna.

Vid denna tid användes 1914 års militära helsaker (Mbk nr 1 och Mkb nr 1) endast inrikes och 1916 års militära helsaker (MU nr 1, MU nr 2, kupongen och Mbk nr 2) endast av de trupper som beordrats utomlands, dvs. till Åland. Först på 1920-talet kom de senare helsakerna att användas även inrikes.

ÅDD:s uppgift var att tillsammans med finska och tyska trupperheter spränga och nedmontera alla ryska befästningsanläggningar på Ålandsöarna. Dessa hade traktatstridigt uppförts där under den ryska tiden, och därmed skulle läget återställas till det som stormakterna hade kommit överens om i freden i Paris 1856 efter Krimkriget, ett krig som Ryssland förlorat.

*

Den följande historiken är relativt utförlig för att ge en någorlunda fullständig bild av bakgrunden och händelseförloppet. Skälet är att händelserna kring ÅDD är ganska okända och föga omskrivna i litteraturen.

Privat tryckt vykort med texten "Sommarbild från Åland". Bilden föreställer en svensk sprängare med en slinga stubinråd i vänstra handen. Lättkläddheten beror på att sommaren på Åland 1919 var mycket het. (2 K)

De har fått hämtas ur många källor. Det kan därför ligga ett värde i en sammanhängande artikel med plats för både allmänhistoria och posthistoria, något som för övrigt är en naturlig kombination för militärpostsamlaren.

Ålands befästningar

I Fredrikshamnfreden 1809 blev Finland med Åland ryskt. Därmed kunde ryssarna fullfölja planen på en storstilad fästningskedja från Ålandsöarna över Finland till Arkangelsk i norr. Ett konkret resultat härav blev Bomarsunds fästning, vars anläggande tsaren godkände 1829. Fästningen förstördes emellertid av franska och engelska trupper under Krimkrigets första år, 1854, och i Parisfreden 1856 tvingades

Ryssland gå med på att ej mera befästa Ålandsöarna (Ålandsservitutet).

Vid samma tid, 1855, tillkom novembertraktaten, som är en benämning på ett fördrag i november 1855 i Stockholm mellan Sverige-Norge å ena sidan och England och Frankrike å andra sidan. I fördraget förband sig Sverige-Norge bl.a. att ej till Ryssland avstå någon del av sitt område. I gengäld lovade Frankrike och England att vid behov bistå Sverige-Norge att avvisa anspråk i denna riktning. Fördraget uppfattades allmänt som ett tecken till Sverige-Norges snart förestående direkta anslutning till Rysslands fiender. Fördraget upphävdes formellt först 1908.

Demilitariseringsbestämmelserna för Åland respekterades av ryssarna i 50 år till 1906. Då besatte en rysk bataljon Bomarsund med Prästö. Den drogs tillbaka, men bemanningen till en viktig radiostation blev kvar. Ryssland försökte få det förödmande Ålandsservitutet avskaffat men uppnådde endast att genom en Östersjötraktat med Tyskland få det uppmjukat genom skrivningen att Ryssland "för avsevärd tid framåt" inte skulle komma att befästa Ålandsöarna.

Efter Första världskrigets utbrott började ryssarna, som nu befann sig på samma sida som England-Frankrike, öppet utföra permanenta befästningar på Åland, bestående av i klippan nedsprängda och bepansrade kustbatterier, taggtrådstängsel, kaserner m.m. för sammanlagt ett par regementen. Långfredagen den 2 april 1915 anlände den första större kontingenten av en ny garnison. Nu vidtog det slutliga förverkligandet av "Peter den Stores Sjöfästning", vars ytterflanker dittills varit obefästa. Det som investerades på Åland var enligt KA-kaptener Emil Larséns sakkunniga granskning 1918 tekniskt mycket avancerat och omsorgsfullt utfört. Ryssarna räknade med ett tyskt anfall. En regelrätt anfallsplan

Lacksigill på baksidan av ett brev från detachementet med texten ÅLÄNDSKA DEMOLERINGSDETACHEMENTET. (1 K)

"Åland" (5.000 man och 500 hästar) med sikte på vinterkvartalet 1916 utarbetades faktiskt med åländskt bistånd på tyska legationen i Stockholm.

Brest-Litowskfreden den 3 mars 1918

I frågan om Ålandsöarna stadgades i den fredsöverenskommelse som träffades mellan Ryssland och Centralmakterna den 3 mars 1918 bl.a. följande. De på Ålandsöarna anlagda befästningarna skall snarast möjligt avlägsnas. Angående dessa öars varaktiga förblivande i obefäst tillstånd liksom deras behandling i övrigt i militärt och sjöförsvartekniskt hänseende skall ett särskilt avtal träffas mellan Tyskland, Ryssland, Finland och Sverige. En liknande bestämmelse finns i det den 7 mars 1918 avslutade fredsfördraget mellan Finland och Tyskland.

Befästningarnas militära betydelse

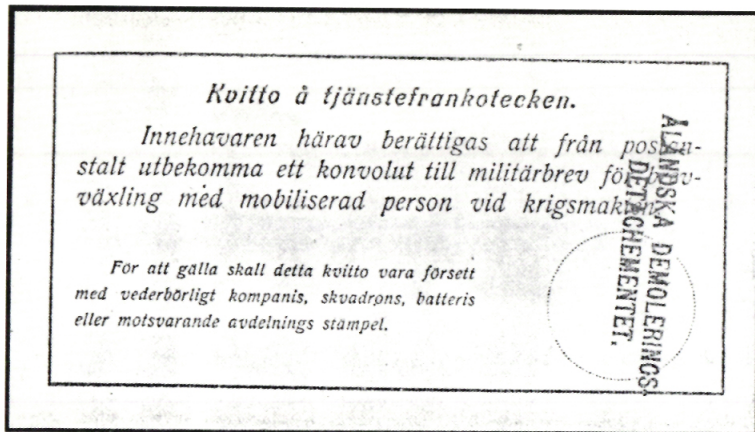
Försvaret var koncentrerat till huvudön och en del till i dennas omedelbara närhet belägna öar, genom läge och beskaffenhet nära nog självskrivna som stödjepunkter för försvaret. Från en huvudön omslutande

strandställning, i vilken de permanenta batterierna bildade stödjepunkterna, skulle landstigningsförsök omintetgöras. Till att hålla en fientlig flotta på avstånd bidrog även utlagda minspärrar, som stängde inloppen till ankarplatserna. Om det egna artilleriet av fienden skulle tvingas till tystnad, skulle landstigningsförsök med småbåtar omintetgöras från fältbefästningarna för infanteriet som anlagts innanför strandlinjen. Dessa var mycket omsorgsfullt utförda, väl inpassade i terrängen och svåra att upptäcka. Ställningar fanns förberedda även i huvudöns inre för att intagas vid regelrätt återtag och för att trygga inskeppningen av förstärkningar.

Den huvudinriktning och det läge batterierna fått samt den väldiga anhopning av krigsmateriel av alla slag på Åland antydde även offensiva avsikter. Basen för operationer västerut var sålunda vid ett krigsutbrott flyttad från finska fastlandet 8 mil västerut. Därmed var den svenska flottans rörelsefrihet i Ålands hav satt på spel och flottans betydelse för det norrländska kustförsvaret äventyrad. På detta sätt utgjorde de åländska befästningarna en fara, som Sverige hade ett starkt intresse att få avlägsnad.

Demoleringsavtalet

I början av maj 1918 utsändes ett officiellt meddelande, att svenska, finska och tyska regeringarna överenskommit att med det snaraste träda i förhandling om avslutande av ett avtal mellan nämnda regeringar om demolering av de på Åland under kriget i strid med gällande internationella bestämmelser uppförda befästningar. Till Sveriges deltagande vid förhandlingarna utsågs landshövding E B Trolle, avdelningschefen i UD C J Sandgren, överstelöjtnanten vid generalstaben J G Sylwan, majoren vid kustartilleriet A G Wibom samt majoren vid fortifikationen S E Bjuggren. Tyskland representerades av marinattachén i Stock-

Kupong använd 1919, stämplad ÅLÄNDSKA DEMOLERINGSDETTACHEMENTET (detachmentetsstaben).

holm, kommandör von Fischer-Lossainen, samt Finland av statsrådet Gripenberg, landshövding Isaksson, generallöjtnant T Wadenstierna, överstelöjtnant E Grönlund, ingenjör W Helenius samt härads-
hövding I Uggla.

Förhandlingarna inleddes i Mariehamn den 21 augusti 1918 och fortsattes senare i Stockholm under landshövding Trolles ordförandeskap. En överenskommelse om demoleringen undertecknades den 30 december 1918 på Utrikesdepartementet i Stockholm av svenska, finska och tyska fullmäktige.

Artikel 1 i överenskommelsen har följande lydelse:

”De befästningar och andra militära anläggningar, som uppförts å olika platser på Ålandsöarna, skola avlägsnas eller, där sådant ej kan ske, göras oanvändbara såsom sådana på sätt i denna överenskommelse närmare bestämmes. De befästningar och andra militära anläggningar, som i denna överenskommelse avses, äro följande: Befästningarna vid Sälis, Frebbenby, Mellantorp, Kungsö, Korsö, Herröskatan, Brottö-Storklobb, Kökar, Boxö och Hamnö; radiostationerna å Kasberget, å Prestö och å Lotsberget vid Mariehamn; flygstationerna vid Granboda och å Eckerö; det militära telefon-(telegraf-)nätet; samt fältbefästningarna och järntrådsnäten.”

I artikel 2 anges mera i detalj hur de olika befästningarna och anläggningarna på varje plats ska göras oanvändbara.

I artikel 3 föreskrivs att de militära arbetsstyrkorna från Sverige och Tyskland inte får uppgå till mer än 150 man från varje land och att dessa styrkor efter arbetenas avslutande omedelbart bortdrages från Ålandsöarna.

Artikel 4 innehåller bestämmelser om hur arbetena skall fördelas mellan de tre fördragsslutande staterna. Av Sverige verkställs demoleringen av anläggningar å Boxö och Hamnö, vid Sälis och Frebbenby, av flygstationen å Eckerö samt av befästningar, järntrådsnät och vissa telefon- och telegrafledningar. Av Tyskland verkställs demoleringen av anläggningarna vid Mellantorp och Kungsö samt å Korsö ävensom upptagande av undervattenskablarna. All övrig demolering utföres av Finland.

Artiklarna 5-10 innehåller diverse procedurregler om arbetets påbörjande och avslutande, om övervakning, kostnader för avlöning, inköp av livsmedel, inkvartering samt förfogande av transportmedel.

I ett tillägg till avtalet utfärdas vissa tekniska bestämmelser för demoleringen och ges

intentionerna skulle beredas inlämna,
 till det gale så bra alla andra
 gånger. Det får nu jag afgjort hand
 som är att göra, och meddela oss
 om vi skola göra någon annat
 på Högskolekontoret. —
 Tack för kärkommet brev igen
 med inläggande kuvert, som jag
 nu genast begagnar mig utaf.
 Skulle naturligtvis skrifva ande
 för sedorinläggning skall. — Nu
 liden det mest slutet af öret
 arbete. Vi ha icke många dagar
 kvar på Boken om vi skola vara
 färdiga till den 21 decess.
 Hur skall du ha det sedan
 när du kommer hem? För du
 någon ledighet, eller skall du
 genast hoppa in i arbetet här?

"Tack för kärkommet brev i går med inläggande kuvert, som jag nu genast begagnar mig utaf." Dessa rader ur ett brev till detachementet bevisar att hemmavarande kunde erhålla svarskuvert på ett enklare sätt än genom inlösen med kupong. Båda sätten har varit i bruk. Det förklarar varför många av de gröna militärbreven (MU 2) har spår efter vikning på mitten.

instruktion för den militära kontrollkommissionen som har att övervaka demoleringen.

Ur löjtnant John Totties "Minnen"

"Det detachement som då (1919) uppsattes vid KA 1 ställdes under befäl av kaptenen Larsén, som fört befälet redan 1918 (Ålandsdetachementet). Övriga officerare och underofficerare var löjtnant Tottie, sergeanterna G Svensson, Back, Granath, Eliasson och rustmästare Ohlsson. Bland underbefälet minns jag Argulander, Eriksson och Jernström. Manskaper i övrigt var huvudsakligen för uppdraget kontraktsanställda frivilliga, mest förutvarande stammanskap. Vidare flaggrustmästaren Nykvist och plåtslagaren Quick. Manskapskontingenten var omkr. 30 man.

Avresan ägde rum i början av april från Stockholm, där ilastning skedde på ångfartyget

Heimdall. En hel del tung manipulationsmateriel medfördes samt två hästar. Överresan var händelselös och ej att jämföra med den första spännande färden 1918 över samma vatten då kriget ännu pågick. På kajen i Mariehamn mötte ett kompani ur de i staden förlagda finska trupperna ur Österbottens och Björneborgs regementen med musik och fanor.

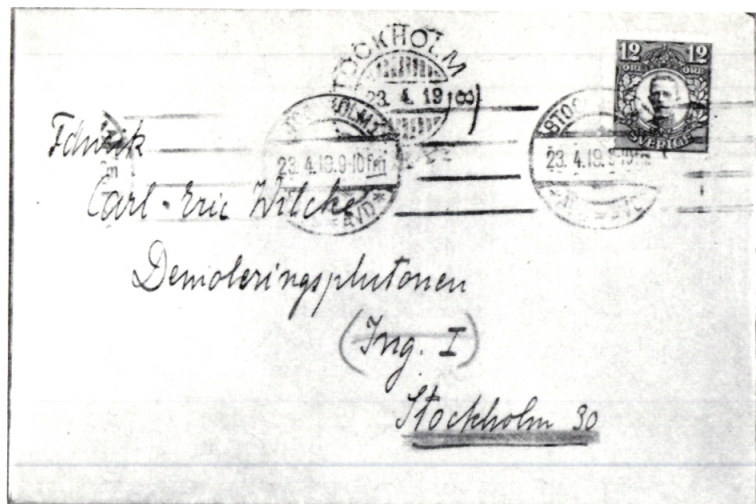
Förutom vårt detachement, som hade till uppgift att nedmontera pjäserna, arbetade trupp ur Göta livgarde under kapten Broms för igenläggning av vägar och fältbefästningar samt ur Svea ingenjörkår under fänrik Wilcke för sprängning av permanenta anläggningar. På grund av arbetenas art höll ingenjörsoldaterna och kustartilleristerna för det mesta ihop, medan götagardisterna arbetade för sig. Hela styrkan stod under befäl av överstelöjtnant Wikner, sedermera chef för I 3. Stabschef var kapten Wirgin från fortifikationen. I staben ingick dessutom doktor Lindsjö och fältpastor Ahlgård m.fl.

Vår första uppgift blev nu nedmontering av tre 15 cm kanoner i Sälis på nordvästra fasta Åland. Med det batteriet hade ryssarna 1918 öppnat eld mot från Finland kommande vitgardister. De isärtagna delarna av artillerimaterielen överlämnades till de finska myndigheterna. Nästa arbetsplats blev Boxö längst i norr. Där fanns ett batteri 20,5 cm kanoner av rysk modell. Vi förflyttades dit med flottans tender Sveparen. På Hamnö fanns pjäser tillverkade i Japan 1895, troligen ryskt krigsbyte.

Förbindelsen med hemlandet uppehölls med de vanliga ångbåtsturerna från Mariehamn och med Sveparen. Förbindelsen mellan Boxö och Mariehamn utgjordes av dels en rätt så besvärlig väg över land, dels resa med Sveparen och den förhyrda motorbåten Astrea. Sommaren 1919 var mycket het. Vår sista förläggningsplats var Frebby, några kilometer öster om sundet mellan Eckerö och fasta Åland. Det var från batteriet här som eld öppnades av ryssarna i februari 1918 mot de svenska sjötransporterna utanför Eckerö."

Ur fänrik Wilckes slutrapport den 8 oktober 1919

"Första periodens manskap utgjordes av enbart frivilliga och andra och tredje periodernas av

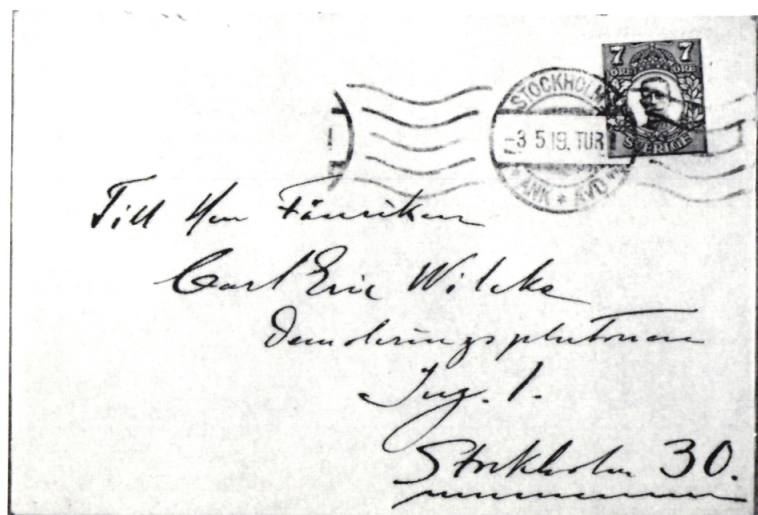
Tidigt, överfrankerat brev från Stockholm till Stockholm 30, stämplat den 23 april 1919. Fullt tillräckligt porto hade varit 7 öre. I det här fallet föreligger även en felexpediering. Adressen Stockholm 30 var så ny att också posten kunde göra fel. Brevet levererades felaktigt till Ing 1.

såväl frivilliga som för demoleringsarbetet speciellt inkallad värnpliktig personal. Utan tvekan visade de tvångsinkallade bättre arbetsmoral än de frivilliga, tvärtemot vad man kunde ha väntat. Ihågkommas bör emellertid att de frivilliga knappast hade något ideellt motiv för sin anmälan utan anmälde sig som frivilliga p.g.a. arbetslöshet, äventyrslystnad eller rent av för att göra affärer. Utan tvivel torde nämligen möjligheten att komma till Finland utan pass och där göra sonderingar för visst slag av affärer ha lockat enstaka individer. En del frivilliga var dessutom i tron att arbetet skulle försiggå under civila former. För dessa kom fältutrustningens och särskilt vapnens medförande som en över-

raskning. Av dessa som således av mera tillfällig anledning medföljde till Åland lämnade flertalet detachementet vid första periodens slut och ersattes med huvudsakligen tvångsinkallade värnpliktiga. Första periodens manskap utgjordes till större delen av stockholmare. Av de tvångsinkallade kom större delen från Västmanland, Dalarna och Värmland.”

De större händelserna i kronologisk ordning

4 april 1919 Landstigning av den svenska truppen i Mariehamn under befäl av övers-

Ett rätt frankerat lokalbrev från Stockholm till Stockholm 30, stämplat den 3 maj 1919. Brev till Stockholm 30 ankomststämplades på baksidan vid Stockholm 1, där de uppsamlades för vidare befordran till Åland.

telöjtnant H Wikner. Styrkan omfattade 100 man och fördelade sig på de olika kontingenterna sålunda:

Ett kompani ur Göta livgarde under kapten Broms för igenläggning av vägar och fältbefästningar.

En ingenjörpluton ur Svea ingenjörkår under fänrik C-E Wilcke för sprängning av permanenta anläggningar.

En avdelning ur Vaxholms kustartilleriregemente under kapten Larsén för demontering av artilleripjäserna.

Arbetena skulle utföras på följande platser: Sälis, Frebbenby, Eckerö, Boxö och Hamnö.

7 april Börjar arbetena vid Sälis och Frebbenby.

26 april Första etappen av arbetena i Sälis färdig.

27 maj Börjar arbetena på Eckerö och Boxö.

5 juni Arbetena på Eckerö avslutade.

11 juni Börjar arbetena på Hamnö.

28 juni Arbetena på Hamnö avslutade.

29 juli Fortsatta arbeten vid Sälis.

20 augusti Skjuts sista skottet på Boxö.

24 september Skjuts sista skottet vid Sälis.

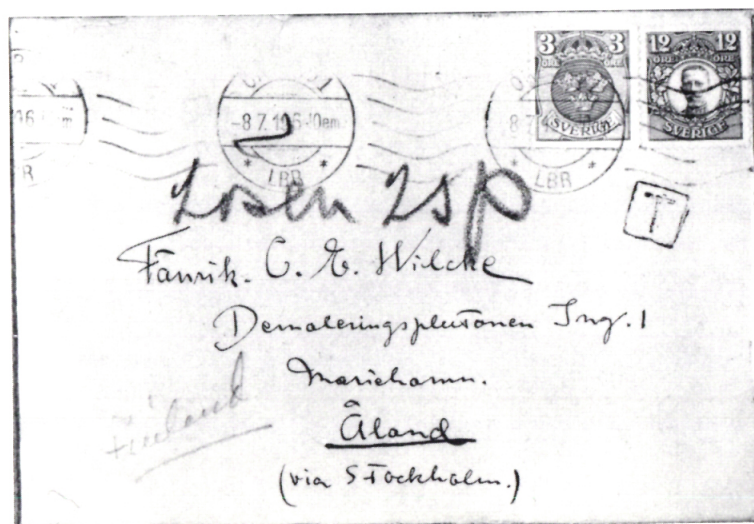
11 oktober Alla arbeten avslutade.

Posten vid Åländska demoleringsdetachementet

I Kungl. brev den 4 april 1919, samma dag som det svenska detachementet ankom till Mariehamn, meddelades, att förordningen rörande postbehandling vid krig (21 febr 1908) skall äga tillämpning betr. ÅDD. Vidare meddelades i Kungl. brev den 5 april 1919, att rekvisition av tjänstefrankotecken och kuponger sker vid postkontor i Stockholm genom detachementschefens försorg och att postadressen för detachementets personal är endast Stockholm 30. Denna postadress var hemlig.

Den postanstalt som 1918 hade funnits på kanonbåten Svensksund fanns inte längre 1919. Vad som återstod var adressen Stockholm 30 vid Stockholm 1. All post till och från ÅDD med adress Stockholm 30 samlades på Stockholm 1 och stämplades Stockholm 1. Den tidigare poststämpeln Stockholm 30, som varit i bruk på Svensksund, användes följaktligen inte heller nu längre.

De militära helsakerna och kupongerna användes på liknande sätt som 1918. Personalen vid ÅDD använde sålunda i sin korrespondens med hemmavarande i

När man inte använde postadressen Stockholm 30 utan den lokala adressen – här Mariehamn, Åland – kunde detta få konsekvenser. Det hjälpte inte att avsändaren tillfogade "via Stockholm". Adressaten avkrävdes lösen, med 25 penni, därför att brevet ansågs underfrankerat med 5 öre.

Tänriken

C. E. Wilcke

Demoleringsplut. Ing.

Sålis
Åland

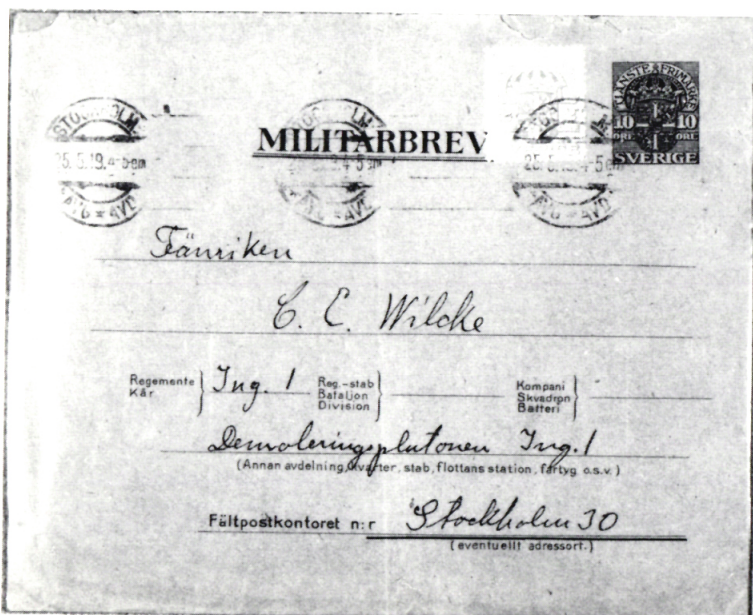
Kortbrev från Stockholm till Stockholm 30, stämplat den 8 maj 1919. Som adress anges här den lokala adressen på Åland, Sålis, utan angivande av postadressen Stockholm 30. Brevet, som på baksidan ankomststämplat Stockholm 1, tycks likväl ha gått vägen via Stockholm 30. Det är överfrankerat med 4 öre.

Sverige de gula militärbreven (MU 1). I breven bifogades en kupong, mot vilken den hemmavarande på sitt postkontor kunde få ett grönt militärbrev (MU 2), som kunde utnyttjas som portofritt svarsbrev.

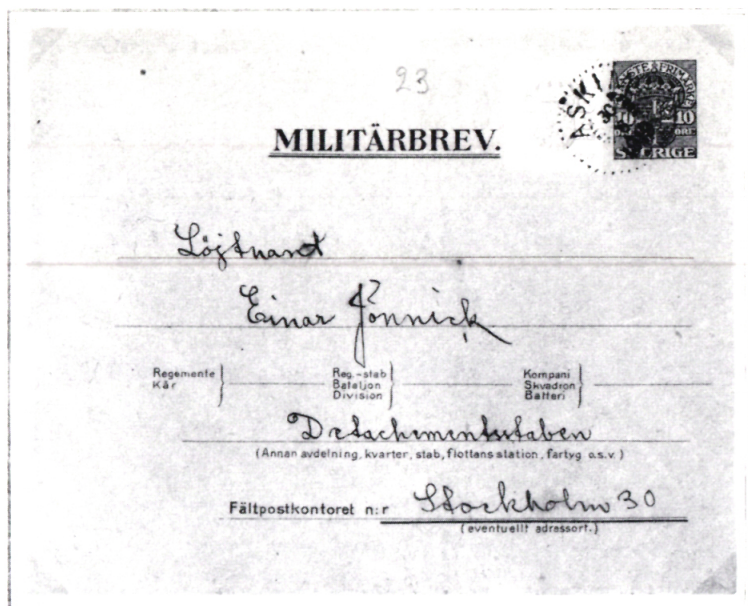
Men eftersom inget är enkelt så uppstod även vid tillämpning av detta till synes enkla system en del komplikationer. Sålunda uppkom en del krångel till följd av en

inträffad portohöjning samt p.g.a. att alla postanstalter inte hade fått tilldelning av gröna militärbrev. På grund av portohöjningen blev det nödvändigt att tillägsfrankera med tjänstefrimärken för det fall frankostämpeln, som t.ex. på militärbreven lydde på 10 öre, understeg det höjda portot för brevet.

Vad tillgånge på militärbrev beträffar

Ett överfrankerat lokalbrev från Stockholm till Stockholm 30, stämplat den 25 maj 1919. Tillägget med 2 öre tjänste var överflödigt, eftersom frankostämpeln på 10 öre var fullt tillräcklig för att täcka lokalportot 7 öre.

*Rätt tilläggsfrankerat
riksbrev från Askim
till Stockholm 30,
stämplat den 30 juni
1919, sista dagen
före portohöjningen.*

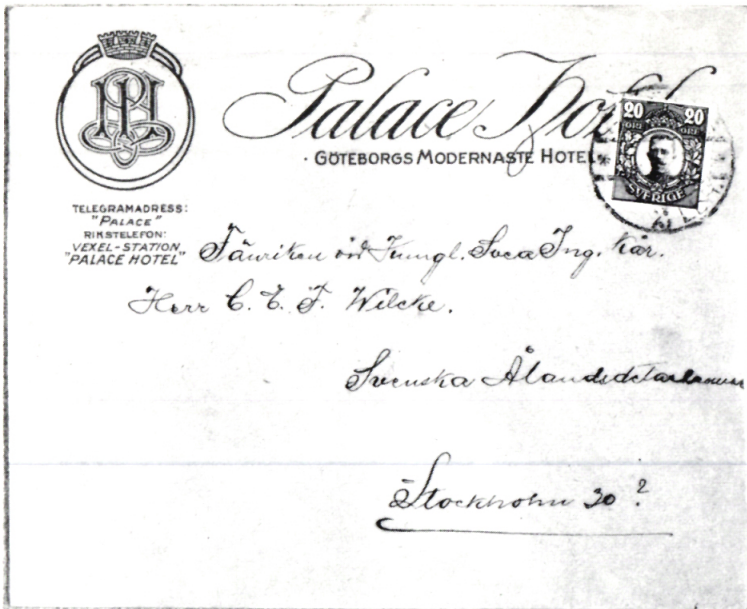
fanns ett beslut av Generalpoststyrelsen av den 26 febr. 1918 som gick ut på följande. Om en postanstalt (t.ex. i landsorten) inte hade tilldelats några gröna militärbrev, skulle kupongen kunna inlösas mot ett tjänstefrimärke, som genast skulle åsättas som frankering på ett vanligt brev adresserat till trupperna. Att den situationen kunde uppstå var helt naturligt, eftersom endast ett begränsat antal poststationer hade fått någon tilldelning. ÅDD hade i huvudsak rekryterats från regementen i Stockholmsområdet med anhöriga i samma område. Det fanns därför ingen anledning att förse samtliga postanstalter i Sverige med militärbrev.

Inte desto mindre har det icke påträffats ett enda vanligt brev med tjänstefrimärken enligt nämnda GPS-beslut. Om anledningen kan man bara gissa. En möjlighet är att man i stället för tjänstefrimärke erhölet ett vanligt frimärke. Möjligt är att GPS-beslutet var mer eller mindre okänt även på posten och att den kupongförsedda postkunden hellre kostade på eget frimärke än att bråka.

Vanliga privatbrev till ÅDD som är frankerade med vanliga frimärken är visserligen kända, men det går inte att bevisa att frimärkena erhållits mot kupong. Jag har i min samling privatbrev till ÅDD frankerade med vanliga frimärken och skickade från landsortsstäder, där det inte funnits gröna militärbrev på postkontoret. Det kan i dessa fall inte visas att frimärkena erhållits i utbyte mot kupong, och än mindre troligt är detta i fråga om brev som är över- eller underfrankerade, vilket jag också har exempel på.

Problemet med kupongerna undanröjdes genom att ändra metod. I stället för kupong medsändes helt enkelt ett grönt militärbrev i brev till den hemmavarande. Man slapp då kupongexercisen. Genom det nya förfarandet föregrep man den metod som kom att användas 1923-1928 vid de årliga fälttjänstövningarna. 1929 kom så det första militärbrevet med gummerat svarmärke, ett nytt portofrihetsarrangemang som hållit sig kvar till våra dagar.

Att den nya metoden, att i stället för kupong medsända ett grönt militärbrev,

Överfrankerat riks-brev från Göteborg till Stockholm 30, stämplat den 1 juli 1919. Franke- ringen 20 öre motsvarade porto till Finland. Det hade räckt med 15 öre. Avsändaren, som tydligen inte var riktigt säker på postadressen Stockholm 30 (kanske fann han den konstig när brevet skulle till Åland), markerar detta med ett frågetecken.

Förmodligen rätt frankerat brev i andra viktklassen från Sigtuna till Stockholm 30, stämplat den 12 juli 1919.

verkligen skulle ha praktiserats redan 1919 har ifrågasatts av filatelister (SFT 1982, s. 674 och 739). Den har dock styrkts dels av uppgifter i bevarad korrespondens, dels av det faktum att många gröna militärbrev till ÅDD är vikta på mitten, ett indicium på att de erhållits som brevbilaga. Ett klart

bevis är gröna militärbrev till ÅDD som är vikta men har ovikt innehåll. Ett antal sådana brev ingår i min samling.

Det nya förfarandet förutsatte att det fanns obegagnade gröna militärbrev att tillgå vid ÅDD. Rätten att rekvirera sådana från Stockholm 1 tillkom detachements-

ÅLÄNSKA DEMOLERINGS-
DETACHEMENTET.

MILITÄRBREV.

Konstgärningsman m. 12.

H. H. Carlström Helmsberg.

Skryssaragat. 58.

Norrköping.

Rätt tillägsfrankerat
brev från Stockholm
30 till Norrköping,
stämplat den 22 juli
1919

Avsändare:
Fru Hanna C. Wicks
(Avsändarens titel, nummer och namn.)

Regimenter
Kår
Reg-stab
Bataljon
Division
DEMLERINGSPLUTONEN ING. 1
ÅLÄND
(Annan avdelning, kvartier, stab, löjtnants station, fartyg o. s. v.)

Stockholm 30
Fältpostkontoret nr. (eventuellet adressort)

Militärbrev

Kåterman
Fru Hanna Wicks
Odeagatan 68
Stockholm

Rätt tillägsfrankerat
militärbrevkort från
Stockholm 30 till
Stockholm, stämplat
den 25 juli 1919.
Endast ett fåtal
militärbrevkort från
ÅDD är kända.
Sådana har sannolikt
ej utdelats utan
anskaffats på annat
sätt. (5 K).

chefen, som efter allt att döma har begagnat sig härav. Ett fall är känt där ett grönt militärbrev sänts i fel riktning, d.v.s. från ÅDD till Uppsala och ankomststämplats där. Även detta brev stöder slutsatsen att det vid ÅDD fanns obegagnade sådana brev att tillgå. Uppgiften om Uppsalabrevet är hämtad ur SFT 1982, s. 674.

En annan komplikation bottnade i svårbegripligheten att Stockholm 30 var en postadress i Stockholm. Avsändare i t. ex.

Stockholm visste ju att breven i verkligheten skulle gå till Åland. Osäkerheten i denna del medförde felaktiga frankeringar i första hand på vanliga brev till ÅDD.

Under tiden för ÅDD:s verksamhet på Åland inträffade en allmän portohöjning den 1 juli 1919. En tidigare portohöjning hade ägt rum den 1 juni 1918. Dessa höjningar fick konsekvensen att frankostämpeln valör, 10 öre på militärbrev och 5 öre på militärbrevkort, i en del fall blev för låg,

nämligen t. ex. i fråga om riks- men ej i fråga om lokalbrev. Postadressen Stockholm 30 var att anse som en lokal postadress i Stockholm, oavsett att adressorten reellt fanns i utlandet. I förhållande till övriga landet var den att anse som en riksadress.

Portosatserna före och efter den 1 juli 1919 visas i nedanstående sammanställning, i vilken för jämförelsens skull även

portot till Finland (Åland) har medtagits.

Dessa portoändringar krånglade till frankeringen särskilt för användare av militärbrev och militärbrevkort, vilka hade påtryckta valörer, 10 öre och 5 öre. Enklast hade varit om myndigheterna beslutat att militärhelsakerna fick användas utan avseende vid pålydande valörer (något som blev verklighet under 1920-talet). Men så långt

Brevet är adresserat till den lokala adressen på Åland, Boxö, utan angivande av postadressen Stockholm 30. På grund härav har brevet frankerats med fullt finlandsporto 20 öre. Om avsändaren angivit rätt postadress hade han sparat 10 öre.

Överfrankerat vykort från Örebro till Stockholm 30, stämplat den 31 juli 1919. Frankeringen 20 öre motsvarade brevporto till Finland. För brevort var portot 10 öre såväl inom Sverige som till Finland. På postkontoren i Örebro fanns säkerligen inga MU

Örebro d. 29. 7. 1919. B. B. Tock hade
 en bra för att vänliga brev som
 framman precis på min förestäd.
 Har gör allt i min förtäring, jag har
 på jag kan just ej något nytt att
 berätta dig. Ständigt i min förtäring
 sig med en 7.1 sergent i en sen-
 redt heder som nyss ansett till
 Åland. Nu är det snart åter till
 i Nyland 10 Södermanland 12 för
 re till den går med livsmessigt
 tjarna i väntan, låter ordet, mynnes
 dyglet i enorma kornen är förtäring
 ordstans förstämning, den i landet sedan
 förtäring i Västerås Örebro

Charl. Västergården, Stockholm.
 Tjänst C. F. Wilcke
 Demoleringsbyrå. Ing. I
 Mariehamn.
 Åland.
 Stockholm 30

2-kuvert att få. Huruvida frimärkena på detta kort erhållits mot kupong går ej att utröna. Notera den dubbla adressangivelsen Mariehamn, Åland, och Stockholm 30.

i förenklingstänkande hade man inte hunnit 1919, och saken hade ju också en ekonomisk sida som inte kunde negligeras. Följaktligen fick korrespondenterna göra så gott de kunde, och resultatet blev om inte kaos så i vart fall ett stort antal frankeringsmissar. Förvirringen var störst i hemorten, och här är några exempel på felaktiga porton som jag noterat på försändelser till ÅDD.

Tilläggsfrankerade militärbrev och militärbrevkort är ovanliga och eftersökta. Blandfrankerade försändelser med tjänste och lilla riksvapnet förekommer än mera sällsynt. Minst vanliga är tjänsteförsändelser. Av bevarad korrespondens är den till fänriken vid Svea ingenjörkår Carl-Erik Wilcke kanske den största.

Tack vare de olika militärhelsakerna, kupongen, de vanliga breven och franke-

Typ av försändelse	Frankering	Skulle ha varit
<i>Före 1 juli</i>		
Grönt militärbrev sänt fr	Stockholm 12 öre	10 öre (=pålydande valör)
Vanligt brev	" " " 12 "	7 "
Vanligt "	" " " 15 "	7 "
<i>Efter 1 juli</i>		
Grönt militärbrev	" " landsorten 10 " (=pålydande valör)	15 "
Vanligt brev	" " Stockholm 15 "	10 "
" "	" " " 20 "	10 "
" "	" " landsorten 20 "	15 "
" "	" " " 30 "	15 "
" brevkort	" " Stockholm 17 "	10 "
" "	" " landsorten 15 "	10 "
" "	" " " 20 "	10 "

	Före 1 juli	Därav tilläggs- frankering på milbrev och milbrev- kort	Efter 1 juli	Därav tilläggs- frankering på milbrev och milbrev- kort
Inrikes brev	12 öre	+ 2 öre	15 öre	+ 5 öre
Inrikes brevkort	7 "	+ 2 "	10 "	+ 5 "
Lokalbrev	7 "	-	10 "	-
Lokalt brevkort	7 "	+ 2 "	10 "	+ 5 "
Brev till Finland (Åland)	20 "		20 "	
Brevkort	10 "		10 "	

ringarna kan en genomarbetad samling post till och från ÅDD få ett ganska varierande innehåll. Även en sådan detalj som när adressen i något brev innehåller - förutom Stockholm 30, en ortangivelse, t. ex. Boxö eller Sälis - berikar försändelsen.

Kupongen som användes vid ÅDD var av samma typ som den som användes 1918 vid Ålandsdetachmentet. För att gälla stämplades kupongen med tillgänglig förbandsstämpel, t.ex. "Demoleringsplutonen Ing 1", "Åländska Demoleringsdetachmentet" eller "Demoleringskompaniet I 2". Kupong är känd som även har poststämpel (1 K). Denna poststämplade kupong är avbildad i Postryttaren 1979, sid 94.

Kupongen är i obegagnat skick numera rätt vanlig på samlarhand. Stämplad vid ÅDD är den däremot sällsynt till skillnad från det stora antal stämplade kuponger från 1918 års Ålandsexpedition. Även dessa senare var tidigare mycket ovanliga tills för några år sedan ett större parti plötsligt började säljas på marknaden av olika auktionsfirmor.

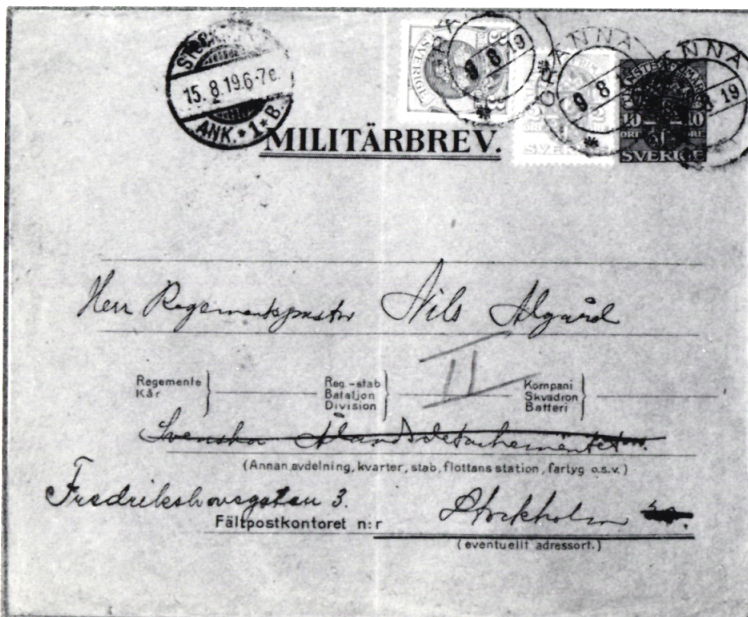
Till Stockholm 30 ankommande för-

sändelser stämplades Stockholm 1 ANK och de därifrån avgående Stockholm 1 AVG. Försändelserna skulle formellt behandlas som post inom Sverige. Postbefordran sköttes helt av svenska myndigheter utan medverkan av det åländska postväsendet. Ett brev i min samling, som inte gått den vanliga vägen över Stockholm 30 till ÅDD, påfördes i Mariehamn lösenavgift på grund av otillräcklig frankering. Posten torde ha befordrats till och från ÅDD i slutet poststäck på tillgängliga ångbåtar i förbindelsen Stockholm-Mariehamn och sedan mellan öarna med flottans fartyg Sveparen och den förhyrda Astrea.

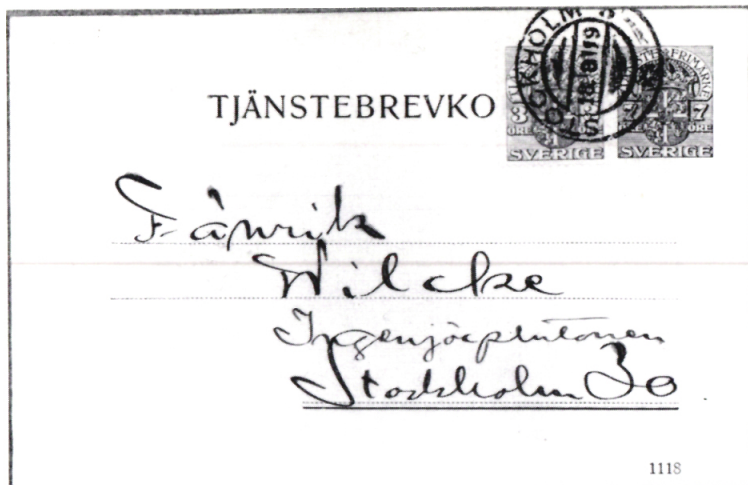
Paketförsändelser till personer vid ÅDD skulle inlämnas till Göta livgarde i Stockholm. Därifrån försändes de som militär-gods för Kronans räkning i samband med ordinarie tillförseltransport av livsmedel till detachementsmagasinet var fjortonde dag.

Senare händelser

En konvention om Ålandsöarnas icke-befästade undertecknades den 20 oktober 1921 av Sverige, Finland, Danmark, Eng-

Blandfrankerat brev från Gröna till Stockholm 30, stämplat den 9 augusti 1919. Blandfrankeringen kan förklaras med att kuvertet hade frankerats i förväg med tilläggsporto av 2 öre tjänste. Vid användandet hade portot höjts till 15 öre. Brevet tilläggsfrankerades då med ytterligare 3 öre, och det närmast till hands varande frimärket av denna valör var ett vanligt 3 öre vapentyp. Ett fåtal blandfrankerade militärbrev från denna tid är kända.

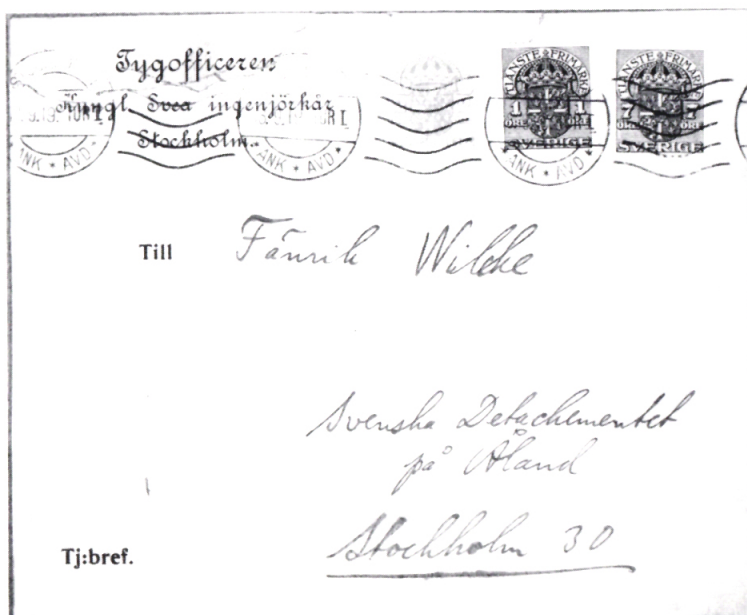

Rätt tillägsfrankerat tjänstebrevkort från Svea ingenjörkår i Stockholm till Stockholm 30, stämplat den 18 augusti 1919. Portot hade den 1 juli höjts till 10 öre.

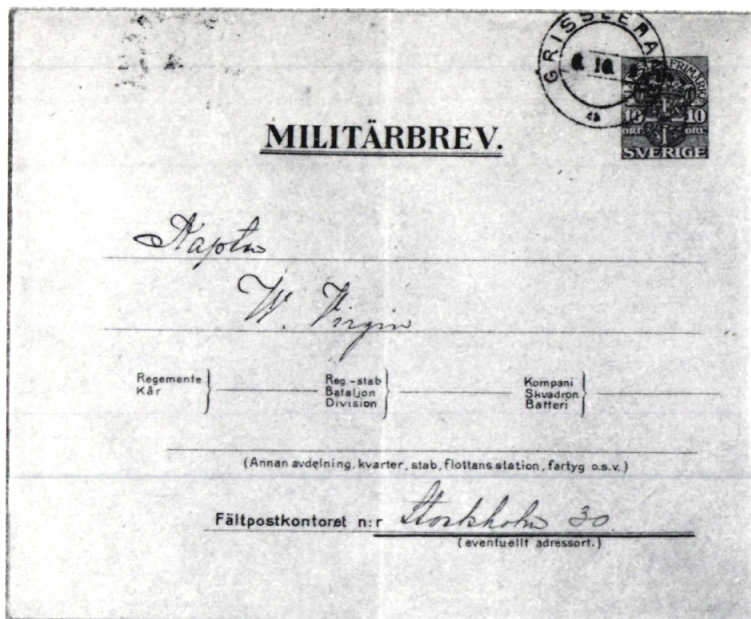
land, Estland, Frankrike, Italien, Lettland, Polen och Tyskland.

På grund av finska önskemål 1938 att Ålandsöarna skulle befästas som ett neutralitetsskydd, enades Finland och Sverige om en gemensam aktion i denna fråga. Ryskt motstånd gjorde emellertid att dessa planer måste skrinläggas. Av posthistoriskt intresse är att man för en planerad svensk Ålands-expedition 1939 även hade förbereda

adresseringsföreskrifter för telegram och postförsändelser till de förband som skulle ingå i Ålandstrupperna. Dessa föreskrifter var hemliga. Som adressort skulle anges "Stockholm 55". Militärbrev och militärbrevkort skulle icke medföras av förbanden vid avgången från utrustningsorterna. För meddelande av adress till anhöriga skulle eventuellt särskilda tjänstebrevkort komma att ställas till förbandens förfogande

Tjänstebrev från Svea ingenjörkår i Stockholm till Stockholm 30, stämplat den 13 september 1919. Brevet är rätt frankerat med 10 öre såsom för lokalbrev. I adressen har angivits både Stockholm 30 och något överflödigt "på Åland".

Underfrankerat, sent brev från Grisslehamn till Stockholm 30. stämplat den 6 oktober 1919. Det borde ha tilläggsfrankerats med 5 öre såsom ett riksbrev. Brevet saknar för ovanlighetens skull ankomststämpel (Stockholm 1) på baksidan. Dess väg till Åland är oklar. Trupperna lämnade Åland från mitten av samma månad.

genom Generalpoststyrelsens försorg. (Hemligt brev till cheferna för armén, flygvapnet och marinen 26 april 1939 från chefen för försvarsstaben.)

Posthistoriskt noterbart är till sist att användningen av de gröna militärbreven (MU 2) innebar två principiellt viktiga avvikelser från annars gällande ordning.

Käll- och litteraturförteckning

Den svenska utrikespolitikens historia, 4: 1914–1919. Stockholm 1951.

Gustavsson, Kenneth, Sälis batteri. Mariehamn 1994.

Heurgren, Paul Gerhard, Svensk militärpost i krig och fred. Stockholm 1961.

Krigsarkivet, Stockholm: Wilcke, Carl-Erik, Rapport till Chefen för Åländska demoleringsdetachementet ur KA 1 på Åland och allmänna iakttagelser, 8 oktober 1919.

Lange, Tor, Ålands befästningar. Uppsats vid Militärhögskolan, Stockholm 1973.

Salomon, Harry, Ålandsdetachementets post och postanstalten Stockholm 30 krigsåret 1918 (*Postryttaren* 1994).

Dels fick nämligen privatpersoner använda tjänstefrankotecken, dels fick tjänstefrankotecken användas på försändelser till utlandet. Dessa nyheter tillämpades första gången 1918 och nu åter 1919. De utgör en utvidgning av 1808 års bestämmelse om fältsoldats rätt i krig till ett portofritt fri-brev per månad till anhöriga.

Stjernfelt, Bertil, Åland i brännpunkten (*Kungl. Krigsvetenskapsakademiens handlingar och tidskrift* 1988, nr 2).

Svensk Filatelistisk Tidskrift 1982, nr 9–10.

Tottie, John, Minnen från demoleringsdetachementet ur KA 1 på Åland 1919 (*Borg-skum* 1956, nr 3).

Welander, Nils-Olov, Det svenska, militära svarsmärket 50 år (*Postryttaren* 1979).

Överenskommelse med Finland och Tyska riket angående demolering av på Ålandsöarna uppförda befästningar och andra militära anläggningar; Stockholm den 30 december 1918 (*Sveriges överenskommelser med främmande makter, 1919, nr 2*).

Egna samlingar